

Eindrapport van Werkgroep Natuurondernemers

Regio West

Gerda Kool, Michaela van Leeuwen,
Arnold Michielsen, Marry van den Top, Nico Verduin
Abcoude, 14 juni 2024

Inhoud

Voorwoord	3
Conclusies samengevat voor LTO-bestuursleden	3
1 Aanleiding	4
1.1 Leeswijzer	4
2 Natuurondernemers	5
2.1 Belang natuurondernemers	5
2.2 Focuspunten voor de natuurondernemers.....	5
3 Enquête	6
3.1 Conclusies enquête	6
4 Rol overheid	7
4.1 Het Nederlands natuurbeleid zorgt voor financiële problemen.....	7
4.2 Langjarige overheidsbetalingen essentieel voor duurzaam natuurbeheer door boeren.....	9
4.3 NPLG GGA	10
4.4 Project in Utrecht: Duurzame landbouw met natuur.....	10
4.5 Monitoring	10
4.6 Particulier natuurbeheer op eigen grond	11
4.7 Didam arrest.....	11
4.8 Mestregels	11
5 Stappenplan voor de leden	12
5.1 Voorbereiding en disclaimer	12
5.2 In gesprek met de terrein beherende organisatie	12
5.2.1 STAP 1 Wat is het voor grond?.....	12
5.2.2 STAP 2 Afspraken over gebruik en behalen van natuurdoelen.....	13
5.2.3 STAP 3 afspraken over duur van de pacht	14
5.2.4 STAP 4 afspraken over financiën.....	14
6 Conclusie en aanbevelingen	15
6.1 Conclusie.....	15
6.2 Aanbevelingen	15
Bijlage 1 De enquête vragen	16
Bijlage 2 Presentatie van de enquêteresultaten; webinar 14-03-2024	20
Bijlage 3 Duurzame landbouw met natuur	29
Bijlage 4 Tijdelijk werkgroep Natuurondernemers	30
Bijlage 5 Krantenknipsels	31

Voorwoord

In het voorjaar van 2022 benaderde LTO Noord regio west voorzitter Nico Verduin mij met de vraag of ik voor een paar jaar aan het dossier natuurondernemers kon gaan werken. De aanleiding hiervoor waren vragen van ondernemers op Texel, die met natuurgronden werken en grote verschillen in samenwerking met de TBO's zien.

Na overleg met de PO's (Provinciaal Overleg) in Utrecht en Zuid Holland is een werkgroep Natuurondernemers opgericht met naast Nico ook Arnold Michiels en LTO Noord medewerkers Michaela van Leeuwen (projectleider) en Marry van den Top (communicatie).

Zo hebben we diverse gesprekken gevoerd met medewerkers van TBO's en hebben we een online enquête gehouden onder leden in het voorjaar van 2024. Ook draaide ik zelf mee in het Utrechtse samenwerkingsproject (met LTO, Collectieven, SBB, NM, LEU, HUL, UPG en NMU) Duurzame Landbouw met Natuur.

Conclusies samengevat voor LTO-bestuursleden

Zo'n 6.000 ondernemers pachten natuurgronden. Hierbij is de positie van onze leden vaak niet gelijkwaardig aan de verpachter. Dit resulteert in hoge pachtprizen, veel voorwaarden en regels en steeds minder mogelijkheden om mest te plaatsen.

Om te weten te komen hoe onze leden erin staan, is er in de winter van 2024 een online enquête onder leden gehouden.

De belangrijkste conclusies zijn:

- onvoldoende waardering vanuit de verpachter voor de pachter,
- pachtcontracten zijn van korte duur zijn en
- monitoringsgegevens worden niet gedeeld.

De "ruimte om te ondernemen" op natuurgronden kan beter. Het is nu niet duurzaam. Ook mist een gezamenlijke gebiedsvisie op het halen van de natuurdoelen en is sprake van een ongelijk speelveld. Deze laatste punten zijn taken voor onze overheden.

Het is belangrijk dat LTO dit meeneemt in haar belangenbehartiging door hiervoor een visie en actieplan te gaan opstellen. Voor de leden is een stappenplan "In gesprek met TBO's" in de maak.

Gerda Kool, Abcoude, 14 juni 2024

1 Aanleiding

Op het eiland Texel werken diverse ondernemers met natuurgronden. Daarbij ervaren zij grote verschillen in samenwerking met de Terrein Beherende Organisaties (TBO's). Waar bij de ene ondernemer een gezamenlijke visie op het landelijke gebied ontbreekt is daar bij een andere ondernemer bij het opstellen van een samenwerkingsovereenkomst wel over nagedacht. Daarom is een werkgroep Natuurondernemers gestart om hierop een visie te vormen en in kaart te brengen of dit breder in Nederland speelt.

1.1 Leeswijzer

In dit rapport staan de belangen voor de natuurondernemers op een rij. Daarbij zijn er ook focuspunten geformuleerd. Deze staan in hoofdstuk 2. Een kort verslag van de uitslag van de enquête volgt in het hoofdstuk erna. De overheid heeft ook een belangrijke rol, hier gaat hoofdstuk 4 over. Hoofdstuk 5 schetst een stappenplan voor leden. In hoofdstuk 6 staan de conclusies en aanbevelingen.

2 Natuurondernemers

2.1 Belang natuurondernemers

- Natuurondernemers beheren, in eigendom of in pacht, grond met een natuurbestemming die te combineren is met agrarisch medegebruik.
- Voor een succesvolle werkwijze is een gelijkwaardige positie van de natuurondernemer van belang en een gezamenlijk doel dat leidt tot een goed natuurresultaat én inkomen. En dit niet voor even, maar voor een zo lang mogelijke termijn.
- Bij elk natuurdoeltype horen regels voor beheer, beheervergoedingen en pachtprijs.

2.2 Focuspunten voor de natuurondernemers

Het gaat veelal om het proces, vaak onderdeel van een gebiedsproces, hoe we met elkaar omgaan.

Hierbij houden we de volgende focuspunten, vanuit gelijkwaardigheid en vertrouwen:

1. Beheervergoeding naar de boer.
2. GLB geld voor de boer.
3. Meer structuur in monitoring en afstemming over natuurresultaat met beheerder en planmaker [verantwoordelijke overheid].
4. Langjarige pachtovereenkomst (bijvoorbeeld 25 jaar).
5. Meer structuur in gebruiksvoorwaarden en gebruiksdoel [beheerder en verantwoordelijke overheid].

3 Enquête

In de winter van 2024 is onder de LTO-leden een enquête gehouden. Hieraan deden 150 ondernemers mee. 90 leden hebben de enquête tot het einde toe ingevuld. De enquêtevragen en de uitgebreide uitslag staan in de bijlage.

■ LTO Noord: 52

■ ZLTO: 26

■ LLTB: 4

■ Geen lid: 8

In het kort enkele opvallende resultaten:

- Ruim de helft is al langer dan 18 jaar pachter, echter maar 1 op de 10 heeft een langjarig pachtcontract.
- De pachters voelen zich niet gewaardeerd door hun verpachter. Op een schaal van 1 tot 10 scoorden de verpachters de een dikke onvoldoende, namelijk 4.95.

3.1 Conclusies enquête

- De pachter voelt zich onvoldoende gewaardeerd door de verpachter.
- Veel langjarige pachters hebben een kort lopend pachtcontract.
- Pachter weet onvoldoende of natuurdoeltypes worden behaald; monitoring en ecologische kennis worden niet gedeeld door TBO's.
- Er wordt pacht betaald, maar ook rust er een natuuropgave op. De beheervergoedingen belanden bij TBO's, dit is niet duurzaam!

4 Rol overheid

Naast de TBO's als eigenaar van de grond, speelt de overheid een grote rol voor het behalen van de natuurdoelen. De verantwoordelijkheid voor het behalen van de natuurdoelen is neergelegd bij de provincies. Daarnaast zijn de gemeenten aan zet voor de bestemmingsplannen in het buitengebied. De landelijke overheid dient te zorgen voor financiering, maar met hun huidige beleid zorgen ze voor juist financiële problemen. Ook is het beleid voor de korte termijn en ontbreekt het bij de gebiedsgerichte aanpak aan een gelijk speelveld.

4.1 Het Nederlands natuurbeleid zorgt voor financiële problemen

Het Nederlandse beleid voor het behalen van de natuurdoelen is gebaseerd op het behoud en verbeteren van de natuurkwaliteit door:

1. Instandhouding volgens richtlijnen van de beschermde soorten. Dit zijn de indicatoren voor de stand van de natuur.
2. Kritische grenswaarden, bijvoorbeeld Kritische Depositie Waarde van stikstof. Om een voorbeeld te geven: bij Botshol geldt voor het meest gevoelige habitattype overgangs- en trilvenen/veenmosrietlanden een KDW van 714, de totale stikstofdepositie is 1443 mol/ha/jaar.
3. Juridische verplichtingen en eisen.

De natuurgebieden zijn zo klein mogelijk van oppervlakte, want er ligt boerenland omheen om de natuurdoelen te behalen. Ook liggen er landbouwgronden in de NNN (Natuur Netwerk Nederland).

Een landbouwer kan op twee manieren vergoeding krijgen voor zijn natuuractiviteiten:

1. Agrarisch natuurbeheer (op landbouwgrond)

Agrarisch natuurbeheer met financiële vergoeding is alleen mogelijk op de percelen die door de provincie in het Natuurbeheerplan zijn opgenomen, welke jaarlijks wordt opgesteld. De vergoedingen worden bepaald aan de hand van het natuurdoeltype, deze begint met een **A** en is gebaseerd op verminderde opbrengst. De uitvoering van het agrarisch natuurbeheer gebeurt door de collectieven/Boerennatuur.

2. Particulier natuurbeheer (op natuurgrond)

Particulier natuurbeheer kent een afwaardering (in geld, 85% van de waarde, door de provincie vergoed) van de grond, waarmee de grond de functie natuur krijgt. De inrichting van de grond en de daarbij behorende plannen worden financieel vergoed door de provincie. Daarnaast is er een jaarlijkse vergoeding, de zogenaamde beheergelden aan de hand van het natuurdoeltype, deze begint met een **N** en staan ook in het jaarlijkse natuurbeheerplan. De beheergelden worden jaarlijks berekend, de zogenaamde standaardkostprijs, zie § 5.2.4. Ook wordt er vergoeding verkregen voor monitoring, deze dient de TBO of particulier natuurbeheerder zelf te verzorgen. Dit kan bijvoorbeeld verzorgd worden door je plaatselijke collectief/Boerennatuur.

De werkgroep Natuurondernemers houdt zich bezig met particulier natuurbeheer. In Nederland hebben we daar nog geen goede samenwerkingsvorm tussen TBO en agrarisch ondernemer voor gevonden.

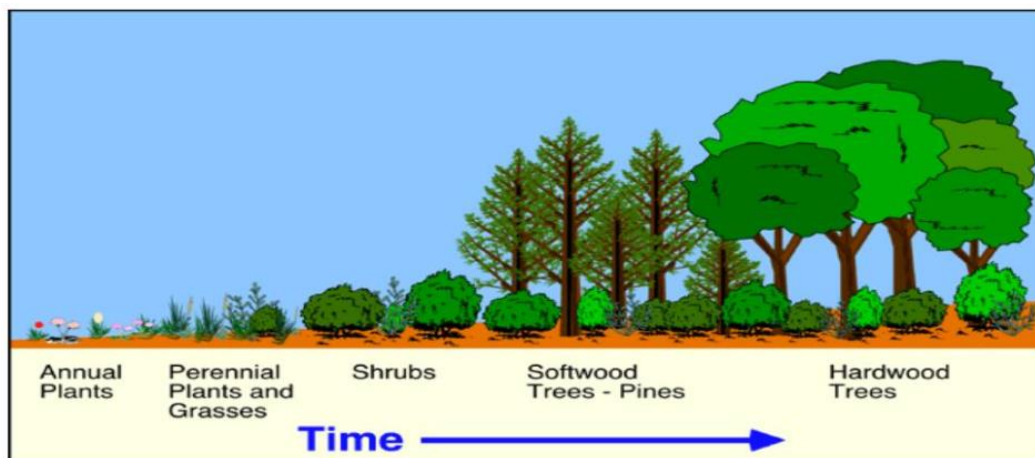
Eenmalige afwaardering

Het natuurdoeltype ligt op natuurgrond. Hiervoor dient bij landbouwgrond een afwaardering plaats te vinden. Dit is eenmalig en onomkeerbaar. De provincie bepaalt daarna de regie. Mocht je dit zelf doen als particulier natuurbeheerder (dus niet een TBO) dan is het belangrijk is om afspraken vooraf goed vast te leggen in bijvoorbeeld een samenwerkingsovereenkomst. Bij de afwaardering van de grond wordt 85% van de marktwaarde betaald, belastingvrij. Dit gebeurt met een privaatsamenwerkingsovereenkomst en er wordt een Kwalitatieve Verplichting (KV) bij de grond in het kadaster gezet. Deze geeft de beperkingen op de grond weer. De gemeente verandert de gronden van landbouw naar natuurgrond in het bestemmingsplan. Dit is publiekelijk en hierop kunnen zienswijzen worden ingediend.

De financiën voor het particulier natuurbeheer bestaan dus uit eenmalige afwaardering, een vergoeding voor de inrichting en een jaarlijkse vergoeding voor het beheer. Je zou denken dat deze financiën zo zijn opgebouwd dat ze streven naar de beste beloning voor de hoogste prioriteit en de beste natuur.

Maar dat is niet zo.

Stel dat de beschermde soort het niet goed doet, dan wordt er een herstelmaatregel/ inrichtingsmaatregel bedacht en gefinancierd door de provincie. Deze wordt dan voor 100% vergoed, ook al is het perceel al eerder ingericht, dan is het vaak toch mogelijk om dat nogmaals te doen. Een voorbeeld hiervan is het opnieuw afplaggen, maar daarbij wordt niet gekeken welke gevolgen dit heeft voor de rest van de natuur, zoals gladde slangen, het gaat immers om de beschermde soort. Het opnieuw inrichten is meestal ook nodig voor de instandhouding van de beschermde soort. Grond wil altijd bos worden, dus komen er vanzelf struiken en bomen:

Hoe meer naar links, hoe lastiger het is om dit goed te beheren. De provincie gaat ook uit van veel beschermde soorten die veelal links goed vertoeven, maar daardoor ook duur in beheer zijn. De vergoeding voor het beheer wordt gesteld op 84% van de kosten. Er is structureel geld tekort voor goed beheer. De TBO's ontvangen beheergelden (oftewel beheersubsidie) per ha en het bedrag per natuurdoeltype wat daarbij hoort, vastgesteld in het natuurbeheerplan. Natuurmonumenten ontvangt alle gelden, de beheereenheid moet zelf geld vragen aan de grote organisatie voor het beheer. Het wordt binnen Natuurmonumenten niet één op één weer doorgegeven naar de betreffende hectare. Deze beheergelden kennen in 2024 de volgende bedragen:

Natuurdoeltype	Stikstofgevoelig	Bedrag	Tekort
N 12.02 kruiden- en faunarijck grasland	+	311,07	49,77
N 10.02 vochtig hooiland	++	1651,27	264,20
N 10.01 nat schraalland (hoogste prioriteit)	+++	2795,68	447,31

Door de natuur te “ontwikkelen” kunnen er andere inkomsten worden verkregen door de TBO. Deze ontwikkeling is bijvoorbeeld kruiden- en faunarijck grasland (prioriteit 3 in de tabel) om te vormen naar vochtig hooiland (prioriteit 2) en daarna weer naar nat schraalland (prioriteit 1). Deze ontwikkeling wordt 100% vergoed met inrichtingsgelden. Maar het levert in de toekomst ook een groter kastekort op, aangezien er per ha, niet bijna 50 euro bijgelegd moet worden, maar bijna 265 euro per ha per jaar en bij nat schraalland is het tekort bijna 450 euro.

Kortom het stelsel van natuurgelden is gebaseerd op enerzijds de inrichtingsgelden en anderzijds de beheergelden. De prikkel met inrichtingsgelden zorgt voor meer verwoesting van de natuur en de beheergelden, die niet 100% dekkend zijn voor de kosten, zorgen voor meer financiële problemen bij de beheerders en/of landbouwers.

4.2 Langjarige overheidsbetalingen essentieel voor duurzaam natuurbeheer door boeren

In een tijd waarin de druk op natuurlijke hulpbronnen toeneemt, is het van cruciaal belang dat overheden hun rol erkennen in het waarborgen van duurzaam natuurbeheer door boeren. Langjarige overheidsbetalingen zijn geen kostenpost, maar eerder een investering in de toekomst van ons milieu en de voedselproductie. Boeren leveren met ‘goed eten’, ‘mooi groen’ en ‘sterk ondernemerschap’ welvaart en welzijn aan hun omgeving.

Het vermarkten van ‘natuur’ in combinatie met ‘landbouw’ komt onvoldoende op gang. Er zijn wel initiatieven en goede voorbeelden. Toch blijkt de omvang daarvan ten opzichte van het geheel klein. Bovendien sneuvelen veel initiatieven vroegtijdig waardoor van een langjarige/robuuste oplossing onvoldoende sprake is. Daarom zijn aanpassingen nodig. Dat kan op twee vlakken.

1. meer langjarige overheidsfinanciering voor beheer.
2. meer ‘ruimte om te ondernemen’ op grond met een natuurbestemming.

Om langjarig natuurbeheer in combinatie met landbouw succesvol te laten zijn blijkt dat een stabiele en langdurige financiële ondersteuning vanuit de overheid noodzakelijk is. De bijdrage van de ‘markt’ blijkt vaak te onzeker of onvoldoende om langjarig en financieel gezond natuurbeheer mogelijk te maken. Hierdoor blijven veel kansen voor goede natuurkwaliteit liggen en blijft het beheer onder de maat of afwezig.

Daarbij valt op dat het (langjarig) beheer vaak de sluitpost is bij natuurontwikkeling. Overheden organiseren en financieren wel de aankoop en inrichting van natuur. De beheerders, in het geval van landbouwkundig medegebruik vaak boeren, worden bijna altijd onvoldoende betaald voor de noodzakelijke inspanningen. Het PBL rapport 2020-[lerende-evaluatie-van-het-natuurpact](#)- zegt daar over: “Verder blijkt het moeilijk voor provincies om natuur en economie met elkaar te verbinden omdat landbouw en recreatiebedrijven moeite hebben om natuurinvesteringen terug te verdienen”. Bij particulier natuurbeheer (de natuurgrond wordt niet gepacht, maar is in eigendom) lijkt dit beter geregeld omdat hier sprake is van een directe betaling voor het beheer aan de uitvoerder (tevens eigenaar) in plaats van aan een TBO.

Er zijn wel initiatieven en goede voorbeelden waar marktgericht natuurbeheer wel werkt. Marktgericht werken stimuleert innovatie en efficiëntie. Dat vraagt naast ondernemerschap ook ruimte om te mogen ondernemen. Door bijvoorbeeld ruimere kaders om in te werken, minder focus op regels en meer op doelen. En juist dat blijkt lastig te organiseren omdat werken met en in ‘natuur’ met erg veel bureaucratie is omgeven. Er zijn veel voorschriften, verboden, verplichtingen en juridische beperkingen.

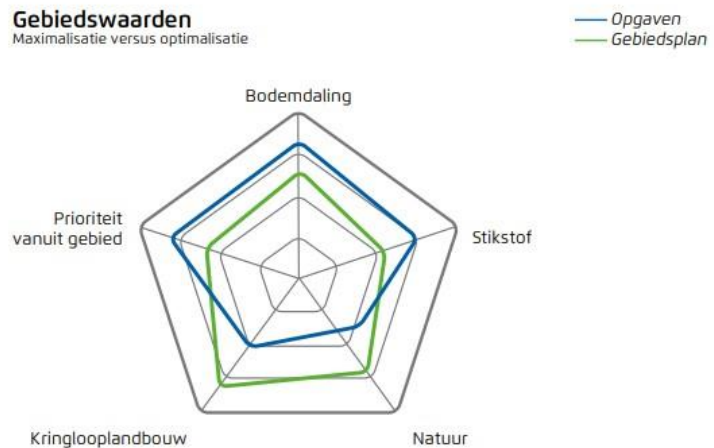
De overheid speelt een cruciale rol in het waarborgen van lange termijn duidelijkheid. Overheidsfinanciering kan direct worden toegewezen aan boeren die zich inzetten voor natuurbeheer. Subsidies, belastingvoordelen en stimuleringsmaatregelen kunnen dienen als prikkels om boeren aan te moedigen, zonder afhankelijk te zijn van de grillen van de markt.

4.3 NPLG GGA

Bij het Nationaal Programma Landelijk Gebied (NPLG) vindt de GebiedsGerichte Aanpak (GGA) plaats. Diverse opgaven komen dan bij elkaar, zie figuur hiernaast.

Zo wordt bodemdaling aangepakt met bodemdaling remmende maatregelen, veelal georganiseerd vanuit de waterschappen. De stikstof problematiek wordt in gezamenlijkheid met gemeente en provincie opgepakt. De kringlooplandbouw heeft ook zijn

eigen aanpak, denk aan Duurzame Monitors op provincieniveau. Echter bij de natuur is er nog niets in de maak, terwijl het heel belangrijk is om gezamenlijk met de andere grondeigenaren zoals TBO's een gezamenlijk doel te bepalen voor het gebied en te zorgen voor een gelijk speelveld.

4.4 Project in Utrecht: Duurzame landbouw met natuur

Bij het Utrechtse project Duurzame landbouw met natuur heeft LTO 6 jaar met de terreinbeherende organisaties en agrarische collectieven aan tafel gezeten en diverse projecten gedaan. De zoektocht naar een goed verdienmodel leverde vele mogelijkheden op, maar brachten niet het gewenste resultaat. Ook heeft de WUR een doorberekening gemaakt op 3 melkveebedrijven om natuurinclusiever te gaan werken. Dit rapport heeft wetenschappelijk status en kan daarom ook aan de bestuurstafels een gedegen onderbouwing geven dat natuurinclusievere bedrijfsvoering financieel niet haalbaar is. Verder zijn na 2 jaar zoeken de databestanden gevonden van de natuur. Echter moest voor inzage in deze bestanden betaald worden door de agrarische collectieven. De provincie heeft nu geregeld dat zij kosteloos gebruik kunnen maken van deze databestanden. In deze databestanden staan veel data over de tellingen op natuurgronden, echter de tellingen op landbouwgronden zijn onvolledig. Het beleid wordt wel op basis van deze bestanden gemaakt. Meer over het project Duurzame landbouw met natuur vind u in de bijlage.

4.5 Monitoring

De monitoring zijn de tellingen van de dieren en planten. Op basis van deze data bepaalt de provincie of zij hun doelen halen. In het project Duurzame landbouw met natuur (meer hierover in bijlage 3) hebben we na tweejaar zoeken de data gevonden. Vreemd genoeg zijn deze bestanden niet gratis! Het zijn namelijk particuliere databestanden. Vrijwilligers tellen in het veld en geven dat door, bijvoorbeeld via waarnemingen.nl en zo wordt het bestand opgebouwd. Veel over het agrarische gebied staat er niet in en dat geeft een verkeerd beeld. Ook stimuleert dit de ondernemers niet. Als er meer teruggekoppeld zou worden over de dieren en planten in je eigen gebied, dan stimuleert dat om er meer mee te doen. Het is dan ook een gemiste kans van de TBO's dat zij de monitoringsgegevens bijna nooit delen met hun pachters.

4.6 Particulier natuurbeheer op eigen grond

Als ondernemer kun je ook eigen natuurgrond ontwikkelen op je landbouwgrond of natuurgrond aankopen. Je bent dan particulier natuurbeheerder, net als een TBO. In het verleden kon dit niet, de overheid kocht dan gronden aan en deelden ze toe aan een TBO op basis van dit kaartje:

Dit is ongeoorloofde staatssteun geweest, aldus de Europese rechter: www.vereniginggg.nl. Er is echter nog steeds niets "rechtgezet". Bij nieuwe aanbestedingen van natuurgronden, moeten deze openbaar worden aanbesteed.

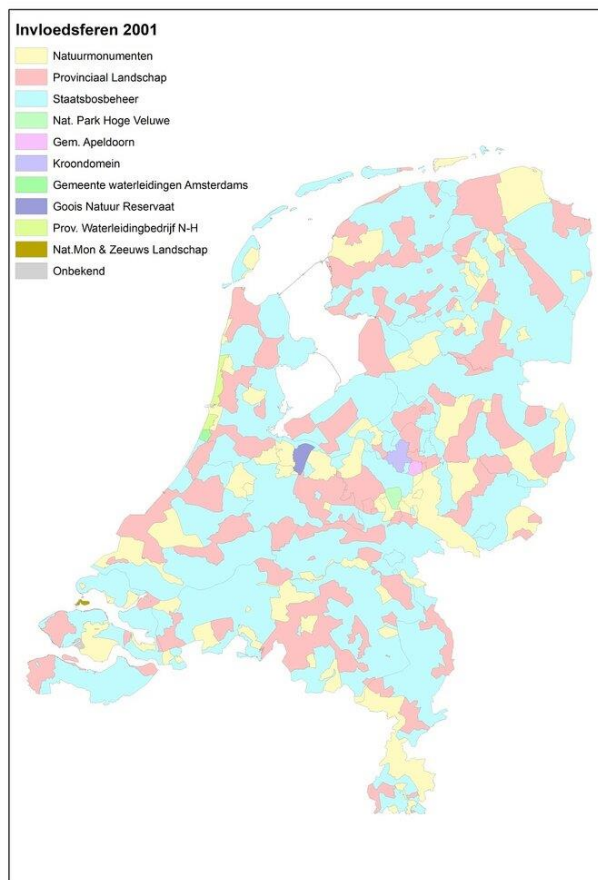
4.7 Didam arrest

De gronden van de TBO's worden verpacht en dit moet volgens het Didam arrest openbaar worden gedaan. Vooral SBB doet dit, vanwege het feit ook dat zij een uitvoerende organisatie van de overheid zijn. In de enquête kwam dit vooral naar voren. Er is heel veel ergernis en ongenoegen bij pachters ontstaan. Jaar op jaar kregen zij een contract en zorgden goed voor de natuurgrond. Nu krijgen zij te maken met openbare aanbesteding en kan de grond naar iemand anders gaan. Dit is niet duurzaam, want de zorg voor de grond neemt hiermee dramatisch af.

4.8 Mestregels

Een ergernis die ook naar voren kwam, zijn de mestregels. Doordat de natuurgronden bij de gecombineerde opgaven worden opgegeven door de pachter, is het wel bijzonder dat daarvoor ook nog mestbonnen (lees invoer op de nieuwe app, real time) met code 34 moeten worden geschreven per vracht. Dit wordt ervaren als veel extra werk met weinig nut.

Een andere ergernis is de overspannen mestmarkt, door de plotselinge snelle afbouw van derogatie op graslanden. Hierdoor wordt er veel geld voor natuurgrond geboden, alleen maar om er op papier mest te kunnen plaatsen. De natuurondernemer met goede bedoelingen is hiervan de dupe.

5 Stappenplan voor de leden

5.1 Voorbereiding en disclaimer

Dit stappenplan is voor leden die overwegen om natuurgronden te gaan pachten of al gronden pachten. Aan dit stappenplan kunnen geen rechten ontleend worden en is puur ter informatie. Op dit moment zijn de verschillen tussen de pachters groot. Bij dezelfde verpachter kunnen dus uiteenlopende afspraken gemaakt worden.

5.2 In gesprek met de terrein beherende organisatie

Voor het opstellen van dit stappenplan heeft de werkgroep Natuurondernemers diverse leden gesproken, is een enquête opgesteld en via een online bijeenkomst en artikel in Nieuwe Oogst terug gekoppeld. Dit heeft geleid tot een stappenplan om natuurondernemers handvatten te geven om beslagen ten ijs het gesprek aan te gaan. Aanbevolen wordt om daarbij een adviseur of procesbegeleider van bijvoorbeeld het gebiedsproces te vragen. Uiteraard is dit geen garantie voor het ideale pachtcontract.

Naast deze individuele mogelijkheid is het ook mogelijk om met andere natuurondernemers samen te werken. Zo kan een groep samenwerkende ondernemers in bijvoorbeeld een coöperatie natuurgrond pachten van een TBO en de coöperatie verpacht dit weer door aan de ondernemers. Zo pacht [NBC Krimpenerwaard](#) grond van het Zuid Hollands landschap en zij verpachten dit weer door aan boeren. Het doel daarbij is om na 2028 een erfpacht te krijgen van het Zuid Hollands landschap.

Dit stappenplan gaat over natuurgrond waar landbouw op uitgeoefend mag worden.

5.2.1 STAP 1 Wat is het voor grond?

Je kijkt vanuit het gewas:

Gewas	Gewascode	Subsidie voor basispremie	Subsidie voor brede weersverzekering
Granen, overig	2652	J	J
Grasland, blijvend	265	J	J
Grasland, natuurlijk. Hoofdfunctie natuur.	332	N	N
Grasland, natuurlijk. Met landbouwactiviteiten.	331	J	J
Grasland, tijdelijk	266	J	J

Dus gewascode 331 en 332 betreft natuurgronden. Bij 331 mag je wel GLB aanvragen en 332 niet.

Deze grond is geen natuurgrond en zijn landbouwgrond:

- Percelen waarvoor u de subsidie Agrarisch natuur- en landschapsbeheer (ANLb) krijgt.
- Percelen met natuurtype N00.01 (nog om te vormen naar natuur). Deze grond is nog niet ingericht, maar kan tijdens de pacht wel ingericht gaan worden en dan verandert de grond in natuurgrond.

5.2.2 STAP 2 Afspraken over gebruik en behalen van natuurdoelen

- Zoek uit wat voor natuurdoeltype de provincie daar wil realiseren
- Zoek uit wat de kosten zijn die bij dit natuurdoeltype horen. Is van belang bij bepalen van de pachtprijs
- Vraag naar de monitoring van de natuurdoelen en om deze samen [elk jaar] te bespreken.
- Maak samen een plan om de natuurdoelen te realiseren en te behouden
- Vraag of en hoeveel je mag bemesten en wat voor soort mest
- Of je mag weiden
- Of je mag maaien. Bij weidevogelgrasland wordt vaak afgesproken dat gemaaid mag worden als de vogels weer vertrokken zijn. In praktijk betekent dit vaak niet pas 15 juni maaien, maar een week eerder. (Dit is ook gunstig als het weiland zich in het zogenaamde witbolstadium bevindt.)
- Wanneer je mag bemesten
- Wat je moet melden en wat je niet hoeft te melden

Zoek uit van wie de grond is. Dit kan een Natuurmonumenten, Staatsbosbeheer, landschap, overheid of landschap zijn. Bij verpachting bij SBB gaat als het om geliberaliseerde pacht gaat via open inschrijving (Arrest van Didam). In die situatie zit er weinig tot geen ruimte meer voor onderhandelen. Maar Staatsbosbeheer wil ook met boeren afspraken voor 12 jarige pacht maken als ze op hun gehele bedrijf voldoende doen aan Natuur inclusieve landbouw. Hiervoor is een set KPI's ontwikkeld. Voor sommige bedrijven kan dit aantrekkelijk zijn. Voorwaarde daarbij is wel dat je eigen landbouwgrond ook natuur inclusiever wordt.

Zoek uit wat voor natuurdoeltype de provincie daar wil realiseren. De ligging van de natuurgronden kun je per provincie vinden door te googlen/duckduckgo/eigen zoekmachine op "provincie ... natuurbeheer / natuurbeheerplan". Vaak bestaat deze uit een document en een kaart [gis of geoportaal]. Je kunt vinden wat de huidige staat is en wat de ambitie is van de provincie met deze grond door de ambitie kaart "Beheertype Ambitie" aan te klikken.

Welk natuurdoeltype/beheertype de grond heeft, vind je door de legenda en kleur. Bijv. N12.02 kruiden- en faunarijk grasland. Op de ambitie kaart is te vinden waar de provincie nog meer natuurgronden wil ontwikkelen, vaak met naar welk natuurdoeltype deze worden ontwikkeld.

Bijvoorbeeld: de provincie Utrecht werkt met een tabel waarin per gebied de prioriteiten staan waar eerst [bijv. nat schraalland] naar gestreefd moet worden. Kan dat natuurdoeltype niet, dan komt prioriteit 2 [bijv. nat hooiland] in beeld, kan dat ook niet, dan komt daarna prioriteit 3 [bijv. kruiden- en faunarijkgrasland]. In elke provincie is dat anders, let daarbij goed op de huidige situatie en de ambitiekaart. Deze laatste is het wensbeeld en is dus nog niet gerealiseerd.

Zoek uit wat dit natuurdoeltype/beheertype inhoud. Om meer te weten te komen van het natuurdoeltype, open je een nieuw tabblad en ga naar www.bij12.nl naar onderwerpen > natuursubsidies > Index Natuur en Landschap (afbeelding hieronder) links "Index Natuurtypen" aanklikken en dan zoek je op nummer [bijv. N12.02], vervolgens komt er een algemene beschrijving, voorbeeldgebieden, afbakening, standaardkostprijs, subsidie, beheeradvies en monitoring en natuurkwaliteit.

Home Onderwerpen Lokaal

Natuursubsidies

Informatie over subsidie aanvragen via het Subsiestelsel Natuur en Landschap (SNL) en de catalogus GroenBlauwe Diensten.

Subsiestelsel Natuur en Landschap (SNL)

Catalogus Groenblauwe Diensten

Index Natuur en Landschap

Verandering van natuurdoeltype tijdens de pacht. Tijdens de pachtperiode kan de provincie en de TBO besluiten om het natuurdoeltype te gaan veranderen. Meestal betekent dat het landbouwkundig gebruik dan vermindert. De verandering van natuurdoeltype gaat gepaard met een nieuwe inrichting, hiervoor worden inrichtingsgelden gebruikt.

5.2.3 STAP 3 afspraken over duur van de pacht

- Liefst geen liberale pacht, dit is pacht korter dan 6 jaar, maar de praktijk is helaas anders, veelal 1 of 3 jaar.
- Bedenk goed welk termijn van pachten goed bij jou bedrijf en ambities past

5.2.4 STAP 4 afspraken over financiën

- GLB gelden en beheergelden voor jou! Helaas is de praktijk anders, beheergelden aan naar de verpachter en doet de pachter het beheer.
- Kijk goed naar de beheerskosten door te kijken naar de standaardkostprijs.

De standaardkostprijs. Het beheergeld wordt berekend via de standaardkostprijs, deze kun je vinden bij het natuurtype > Standaardkostprijzen Natuur en landschap 2023, beheerjaar 2024. Op bladzijde 74 vind je Natuur- of Landschapstype N12.02:

Standaardkostprijs directe werkzaamheden natuur- en landschapsbeheer
Voor het jaar: 2023 (beheerjaar 2024)

Natuur- of Landschapstype: N12 Voedselrijke graslanden en akkers		Beheertype: 02 Kruiden- en faunarijck grasland (met IGG)							
Maatregel	Activiteit	Set arbeidseenheid	Normbepalende omstandigheden	Herkomst norm	Uur per ha	Normbedrag per ha	Freq. p.j.	% te bew. opp.	Kostprijs per ha p.j.
bewerken/inrichten terrein	begreppelen	1 medewerker laag tarief (A-86) 1 trekker 4*4, 35-45 Kw (A-003) 1 greppelfrees (A-024)	bestaande greppel uitfrezen, 300 m per ha	Het Groene Boek IMAG	0,600	49,53	0,500	25%	6,19
bekalken/bemesten	bekalken (incl. aankoop 125kg/ha)	1 medewerker laag tarief (A-86) 1 trekker 4*4, 35-45 Kw (A-003) 1 kunstmeststrooier (SBB) 1 125 kg landbouwkalk	incl. aankoop landbouwkalk en toeslag laden en lossen, verdelen over objecten etc	Het Groene Boek IMAG	2,000	194,69	0,333	10%	6,48
maaien, afvoeren/oogsten gew	maaien/snijden	1 medewerker laag tarief (A-86) 1 trekker 4*4, 55-65 Kw 1 schotelmaaier 200 cm (A-034)	maaien met reguliere trekker (60 kW) met schotelmaaier, tijdnorm gemiddelde werkmethoden.	Alterra 2014	0,930	91,78	1,600	5%	7,34
	maaien/snijden	1 medewerker laag tarief (A-86) 1 trekker 4*4, 55-65 Kw 1 schotelmaaier 200 cm (A-034) 1 frontmaaier, 250 cm (A-240)	Maaien reguliere trekker (60 kW) met front- en zijmaaier, tijdnorm gemiddelde, randen ged. begroeid.	Alterra 2014	0,930	106,93	1,600	5%	8,55
	schudden	1 medewerker laag tarief (A-86) 1 trekker 4*4, 55-65 Kw 1 Wallenfrees	Schudden uitvoeren met een reguliere trekker (60 kW). natuurgebieden (N12)	Alterra 2014	0,520	48,89	3,200	10%	15,64
onderhouden wegen	onderhoud ontsluitingspad/-kade 20m/ha	1 medewerker laag tarief (A-86) 1 trekker 4*4, 65-75 Kw (A-005) 1 klepelmaaier/frees (A-022)	maaien/frezen/profileren; 5 m breedte	Normenboek NBL	0,100	14,40	1,000	100%	14,40
Totaal kosten									397,22
Opbrengsten	Activiteit						Productie	% opp.	Opbrengst per ha p.j.
	in eigen regie, maaien						3	10%	20,27
	via ingebruikgeving, begrazen binnen raster/ sloten						1	50%	40,54
	via ingebruikgeving, maaien						1	25%	25,34
Totaal opbrengsten									86,15
Exploitatiesaldo									311,07

pagina 75 van 117

Onderaan zie je de opbrengst, bij N12.02 is dat € 86,15, dit zou je pachtprijs mogen zijn. De totale kosten per ha zijn € 397,22. Het exploitatiesaldo is dan € 311,07 euro per ha in 2024, het beheergeld is dan 84% hiervan [dit is belastingvrij]. Dit beheergeld is voor de eigenaar van de grond of voor de pachter die langjarig pacht [dus niet een geliberaliseerd pachtcontract]. Het beheergeld wordt jaarlijks betaald.

6 Conclusie en aanbevelingen

6.1 Conclusie

- De relatie van onze natuurondernemers met de verpachtende terrein beherende organisatie als Natuurmonumenten, Staatsbosbeheer en landschappen is slecht. De waardering komt niet boven een 5 (op de schaal van 1-10).
- Pachters geven aan dat de contracten kortlopend zijn, terwijl ze vaak al meer dan 18 jaar de grond pachten.
- De pachter weet niet of het natuurdoeltype wordt gehaald doordat kennis en monitoringsdata niet worden gedeeld door de TBO's.
- Bovenal wordt pacht betaald voor gronden met een natuuropgave. Hiervoor worden beheervergoedingen gegeven door de overheid, maar deze belanden niet bij de beheerder. Dat is geen duurzaam beheer van natuurgronden door de natuurondernemers.

5.3 Aanbevelingen

- Voor een duurzaam en goed gebruik van de natuurgronden met een landbouwfunctie is het essentieel dat verpachter en pachter een **gelijkwaardige relatie** hebben. Hiervoor is langjarige pacht cruciaal zodat de boer zich ook echt kan verbinden met de grond. Zo kan de boer de gronden ook een serieuze plek in zijn bedrijfsvoering geven. Hiervoor is nodig dat duidelijke afspraken worden gemaakt. Hiertoe kan het stappenplan een leidraad zijn uit hoofdstuk 5. Daarnaast is een langjarig pachtcontract, bijvoorbeeld 25 jaar nodig om deze gronden goed mee te kunnen nemen in de bedrijfsvoering. Ook is bij een langjarig pachtcontract het beheergeld voor de ondernemer, zodat ook deze betaling bedraagt aan het inkomen.
- In haar rol als belangenbehartiger voor de natuurondernemers wijst LTO de overheid op hun taak voor goed natuurbeheer met voldoende geld en mogelijkheden voor de ondernemers om hun inkomen te verdienen. Naast geld kan er ook gezocht worden in mogelijkheden van samenwerking met de agrarische collectieven / BoerenNatuur, mestplaatsingsruimte (op natuurgrond minder in ruil voor op landbouwgrond meer, "gebiedsderogatie"). Dit zal waarschijnlijk de meeste kans van slagen hebben binnen een goed gelijkwaardig gebiedsproces. Een goed begin hiervoor is om per provincies de LTO organisatie en Boeren Natuur bij elkaar te brengen om verschillen en overeenkomsten uit te wisselen.
- Verder is tijd nodig (dus niet met de kraan het gebied in, maar door langjarig beheer je doel halen, zodat bodem en boer ook aan de nieuwe doelstelling kunnen wennen).
- Omschakeling van grond van natuurdoeltype naar een ander doeltype wordt voor 100% vergoed door de overheid. Waarom dan ook niet de omschakeling van het bedrijf voor 100% vergoeden, bijvoorbeeld van drijfmest naar ruige mest.
- De relatie met de TBO moet gelijkwaardiger worden. Zo kan Staatsbosbeheer wel eisen gaan stellen aan landbouwgrond van de boer zelf, maar is dat altijd wel terecht? Grond kun je niet verplaatsen.

Bijlage 1 De enquête vragen

Algemeen

De werkgroep natuurondernemers van LTO Noord regio West wil met deze enquête in kaart brengen hoe onze leden met natuurgronden omgaan. Als er wordt gesproken over pachter, dan gaat het over de natuurgronden (dus geen landbouwgrond) die u pacht van Natuurmonumenten (NM), Staatsbosbeheer (SBB), Waterschap, landschap, overheid of particulier.

Indien u van meerdere partijen pacht, vul dan de hele enquête PER partij in (en dat kunt u ook zelf zijn als u zelf eigenaar bent en aan particulier natuurbeheer doet) totdat deze volledig door u is ingevuld en vul dan de enquête nogmaals in.

De uitslagen van deze enquête worden aan u teruggekoppeld via de LTO Dichtbij app. Voor vragen of doorpraten over deze enquête kunt u contact opnemen met Gerda Kool 06 814 82003 of met Michaela van Leeuwen mavleeuwen@ltonoord.nl

1. Hoe lang bent u al pachter?*

- Ik ben langer dan 18 jaar pachter
- Ik ben korter dan 18 jaar pachter
- Ik ben zelf particulier natuurbeheerder

2. Bent u lid van één van de onderstaande organisaties?*

- Ja, van LTO Noord
- Ja, van ZLTO
- Ja, van LLTB
- Nee

3. Onderstaande is op mij van toepassing:*

- Ik ben pachter met een langjarig pachtcontract
- Ik ben pachter met een geliberaliseerd (max. 6 jaar) pachtcontract
- Ik ben zelf particulier natuurbeheerder en heb zelf natuurgrond in eigendom

4. Ik ben woonachtig in de provincie:*

-- Selecteer een waarde --

VOLGENDE

Pachtprijs

5. Welke pachtsituatie is op u van toepassing?*

Staatsbosbeheer (SBB), Natuurmonumenten (NM), landschap, waterschap of eigen bezit?

Indien u van meerdere partijen pacht, vul dan de hele enquête PER partij in.

- Staatsbosbeheer
- Natuurmonumenten
- Landschap
- Waterschap
- Zelf natuurgrond in bezit
- Particulier natuurbeheer voor een derde, anders als benoemd hierboven
- Anders, namelijk

6. Hoeveel ha pacht u?*

7. Welk bedrag betaalt u aan pacht per ha, inclusief waterschapslasten en eventuele GLB gelden?*

Mijn pachtprijs in € per ha, inclusief waterschapslasten en GLB gelden bedraagt:

8. Wat vindt u van deze pachtprijs? (pachtprijs per hectare inclusief waterschapslasten en GLB gelden)*

9. Hoe is het geregeld met de GLB gelden op deze gronden?*

- De GLB gelden vraag ik zelf op deze gronden aan en het geld mag ik houden
- De GLB gelden vraag ik zelf aan en de verpachter heeft dit verrekend in de pachtprijs
- De GLB gelden mag ik niet aanvragen van mijn verpachter
- Anders, namelijk

TERUG

VOLGENDE

Beweiden en bemesten

10. Mogen de gronden bemest worden?*

- Ja
- Nee

11. Mogen de gronden beweid worden?*

- Ja
- Nee

12. Wat vindt u hiervan?

TERUG

VOLGENDE

Natuurresultaat

13. Ontvangt u via u de verpachter/provincie/certificerende partij resultaten van een uitgevoerde monitoring?*

- Ja, heel vaak
- Ja, jaarlijks
- Ja, bij een nieuw contract
- Soms, als ik er naar vraag
- Nee
- Anders, namelijk

14. Bent u bekend met het natuurdoeltype/natuurtype dat op de natuurgrond ligt?*

- Ja
- Nee

15. Zo ja, wordt het het natuurdoeltype/natuurtype dat op de natuurgrond ligt gehaald?*

- Ja
- Nee
- Weet ik niet

TERUG

VOLGENDE

Relatie

Kunt u aangeven hoe u de relatie met de verpachter ervaart?

16. Sinds u pachter bent is uw relatie met de verpachter?*

- Stabiel
- Verbeterd
- Verslechterd
- Anders, namelijk

17. Bent u lid van een pachtersvereniging?*

- Ja
- Nee

TERUG

VOLGENDE

Tot slot

18. Voelt u zich gewaardeerd door de verpachter?*

Bij een 1 voelt u zich totaal NIET gewaardeerd en een 10 als u zich volledig gewaardeerd voelt.

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Een 1 is zeer slecht en 10 is uitmuntend	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

19. Op basis van de huidige samenwerking met uw verpachter van natuurgronden beveelt u het pachten van natuurgronden of het realiseren van natuurgronden aan:*

Bij een 1 beveelt u het pachten of realiseren van natuurgronden NIET aan en bij 10 beveelt u het pachten of realiseren van natuurgronden ten ZEEERSTE aan.

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Een 1 is zeer slecht en 10 is uitmuntend	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

20. De uitslagen van deze enquête worden aan u teruggekoppeld via de LTO Dichtbij app. Voor vragen of doorpraten over deze enquête kunt u contact opnemen met Gerda Kool 06 814 82003 of met Michaela van Leeuwen mavleeuwen@ltonoord.nl

Wilt u nog iets toevoegen aan uw antwoorden op deze enquête?

TERUG   **VOLTOOIEN**

Bijlage 2 Presentatie van de enquêteresultaten; webinar 14-03-2024

Doel van deze bijeenkomst

Terugkoppelen van de resultaten van een enquête onder natuurondernemers.

Met als doel samen optrekken bij uitwerking van de lobby/visie 'werkgroep natuurondernemers'.

Wie zijn wij?

Gerda Kool
voorzitter werkgroep
natuurondernemers

Nico Verduin
lid werkgroep
natuurondernemers,
voorzitter regio West

Arnold Michielsen
lid werkgroep
natuurondernemers,
voorzitter LTONoord
Flevoland

Michaela van Leeuwen
lid werkgroep
natuurondernemers,
projectleider LTO Noord

Marry van den Top
communicatie

Belang natuurondernemers

- De natuurondernemers beheren, in eigendom of in pacht, grond met een natuurbestemming die te combineren is met agrarisch medegebruik.
- Voor een succesvolle werkwijze is een gelijkwaardige positie van de natuurondernemer van belang en een gezamenlijk doel dat leidt tot een goed natuurresultaat én inkomen. En dit niet voor even, maar voor een zo lang mogelijke termijn.
- Bij elk natuurdoeltype horen regels voor beheer, beheervergoedingen en pachtprijs.

Focuspunten voor natuurondernemers

Het gaat veelal om het proces, vaak onderdeel van een gebiedsproces, hoe we met elkaar omgaan. Hierbij houden we de volgende focuspunten, vanuit gelijkwaardigheid en vertrouwen:

1. Beheervergoeding naar de boer
2. GLB geld voor de boer
3. Meer structuur in monitoring en afstemming over natuurresultaat met beheerder en planmaker [verantwoordelijke overheid]
4. Langjarige pachtovereenkomst (bijvoorbeeld 25 jaar)
5. Meer structuur in gebruiksvoorwaarden en gebruiksdoel [beheerder en verantwoordelijke overheid]

Terugkoppeling enquête

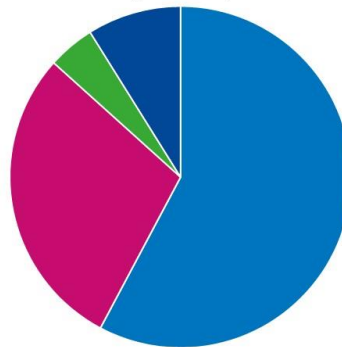
90 goed ingevulde enquêtes

Verdeeld over:

- LTO Noord: 52
- ZLTO: 26
- LLTB: 4
- Geen lid: 8

9 respondenten zijn lid van een pachtvereniging

Goed ingevulde enquêtes

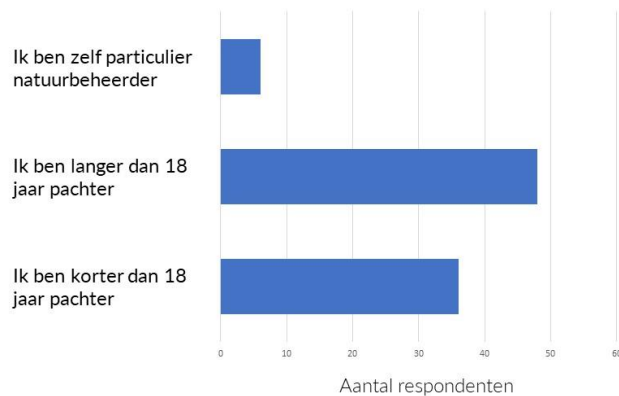

Aantal respondenten per provincie

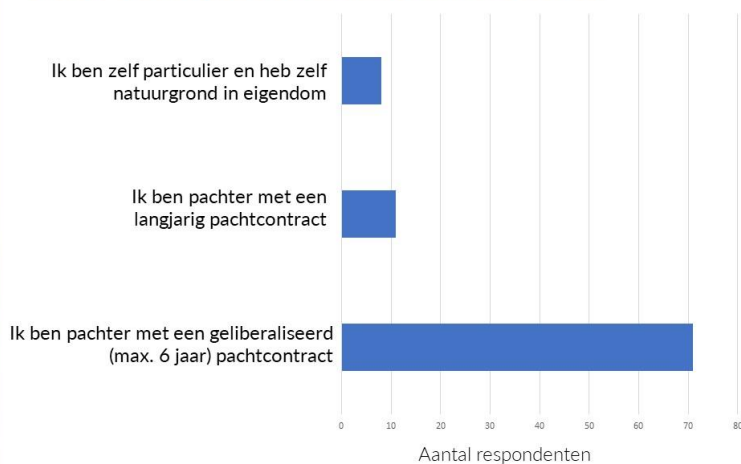
Provincie	Aantal respondenten
Brabant	24
Gelderland	12
Noord Holland	11
Utrecht	10
Zuid Holland	9
Friesland	8
Overijssel	7
Limburg	4
Drenthe	3
Flevoland	2

Hoe lang bent u al pachter?

Wat voor pachtcontract heeft u?

Per provincie gem. aantal ha en pachtprijs

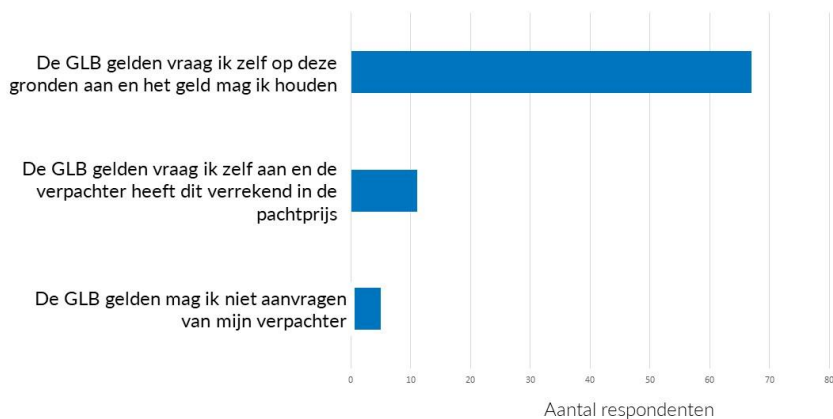
Provincie	Gemiddeld aantal ha	Spreiding	Gem. pachtprijs	Spreiding in €
Brabant	13	1 – 100	265	100 – 600
Gelderland	21	3 – 83	405	150 – 670
Noord Holland	21	6 – 45	225	100 – 450
Utrecht	23	4 – 52	445	250 – 842
Zuid Holland	17,5	1 – 56	245	145 – 350
Friesland	15,5	5 – 40	275	200 – 350
Overijssel	12	4 – 25	265	150 – 350
Limburg	14	5,5 – 40	190	100 – 250
Drenthe	12,5	5 – 20	225	152 – 300
Flevoland	40,5	24 – 56	350	350
Gemiddeld alle respondenten	17,5		307	

Wat vindt men van deze pachtprijs?

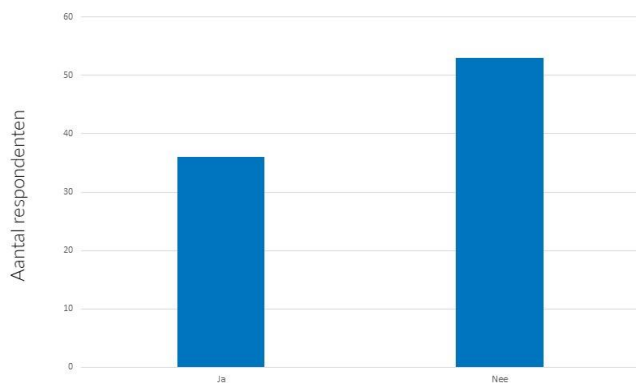
1/3 van de respondenten vindt de pachtprijs passend.

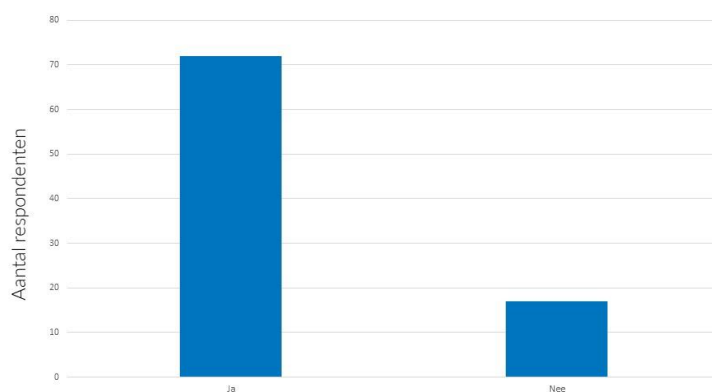
Hoe is het geregeld met de GLB gelden op deze gronden?

Mogen de gronden worden bemest?

Mogen de gronden beweeid worden?

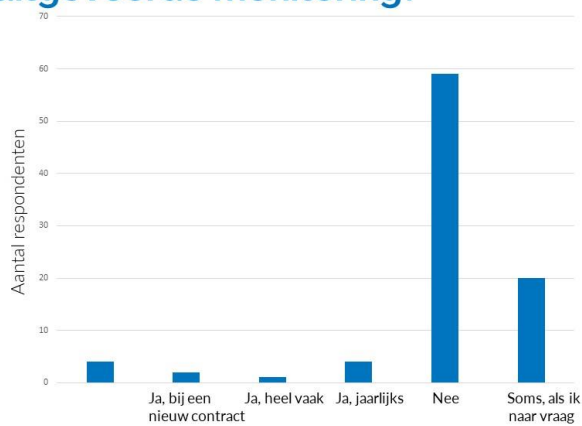
Wat vindt u van bemesting en beweiding?

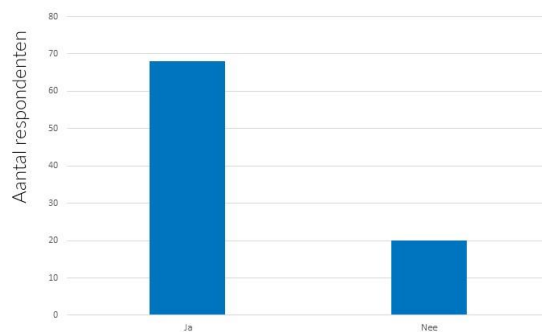
De hoeveelheid van bemesting en of beweiding op de pachtgrond is:

- Veel te krap -> 46 respondenten
- Precies goed -> 28 respondenten
- Ruim voldoende -> 11 respondenten

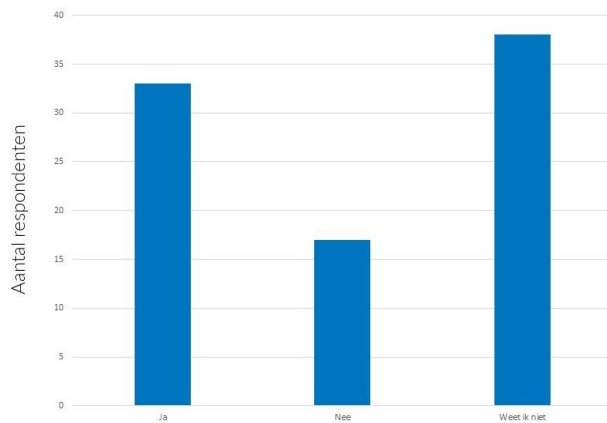
Ontvangt u resultaten van een uitgevoerde monitoring?

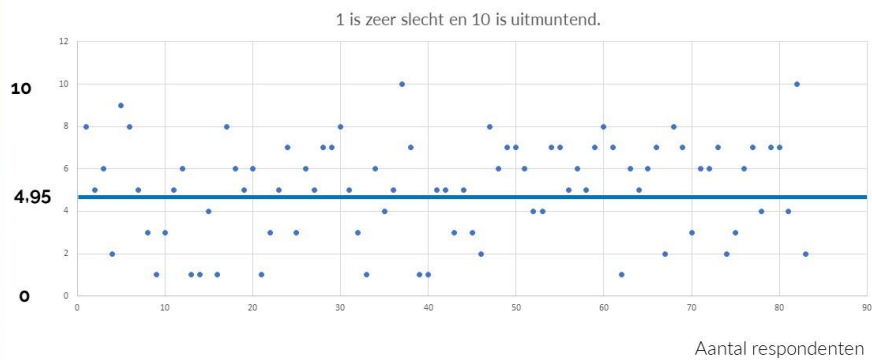
Bent u bekend met het natuurdoeltype dat op de natuurgrond ligt?

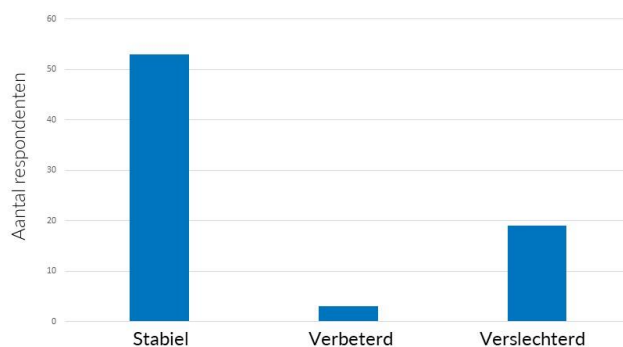
Wordt het natuurdoeltype behaald?

Voelt u zich gewaardeerd door uw verpachter?

Uw relatie met de verpachter is

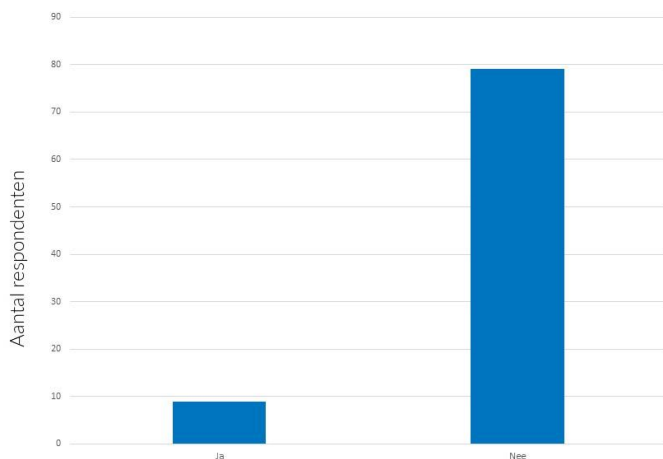

Uw relatie met de verpachter - opmerkingen

- Steeds wisselende beheerder
- Verplichte cursus, nu ook ineens opnieuw uitgave percelen
- Ik ben de pacht kwijt, moest inschrijven op pachtgronden.nu
- Dat ik de pacht kwijt was moest ik via de website lezen
- Met contactpersoon van NM heb ik overwegend goed contact, het beleid van de organisatie frustreert mij
- Geen sprake van relatie laat staan gelijkwaardig.
- De pacht is zomaar eenzijdig opgezegd, ik moet nu inschrijven via pachtgronden.nu
- Het is daar een duiventil, steeds weer iemand anders
- Veel loze beloftes

Bent u lid van een pachtersvereniging?

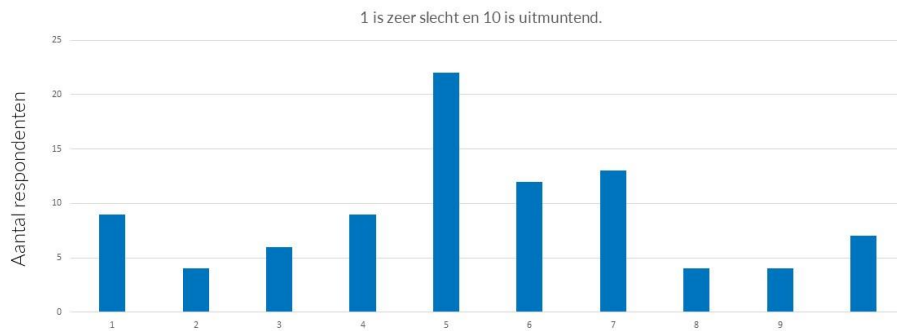

Type pachtcontract

- 8 particulier natuurbeheer
- 11 langjarig pachtcontract
- 71 geliberaliseerd pachtcontract

Beveelt u het pachten van natuurgronden aan?

Conclusie enquête

- De pachter voelt zich onvoldoende gewaardeerd door de verpachter.
- Veel langjarige pachters hebben een kort lopend pachtcontract.
- Pachter weet onvoldoende of natuurdoeltypes worden behaald; monitoring en ecologische kennis worden niet gedeeld door TBO's.
- Er wordt pacht betaald, maar ook rust er een natuuropgave op. De beheervergoedingen belanden bij TBO's, dit is niet duurzaam!

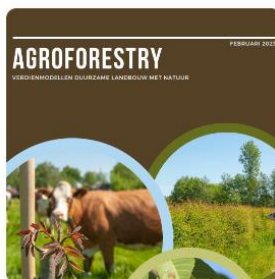

Bijlage 3 Duurzame landbouw met natuur

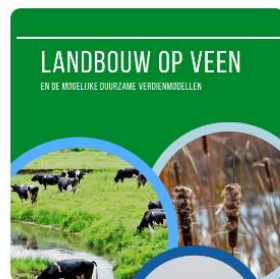
In Utrecht is er een samenwerking opgezet door Dhr. Bert Donselaar namens LTO en de natuurorganisaties en collectieven. Gerda Kool draaide mee in het Utrechtse samenwerkingsproject (LTO, Collectieven, SBB, NM, LEU, HUL, UPG en NMU) Duurzame Landbouw met Natuur. In dit project werkten ook medewerkers van LTO Noord mee. Zo zijn er rapporten verschenen over:

- [‘Duurzame pacht. Onderzoek naar de mogelijkheden om duurzaamheidsmaatregelen op te nemen in pachtvereenkomsten’](#): In dit rapport worden kansen en knelpunten van huidige pachtvormen in kaart gebracht. Hoe kunnen duurzaamheidsambities van pachters en verpachters geconcretiseerd worden? Ook zijn in het rapport drie voorbeeldcontracten van verschillende organisaties geanalyseerd. Het rapport is opgesteld door samenwerkingspartner [Utrechts Particulier Grondbezit \(UPG\)](#).
- [‘Strategische verkenning natuurinclusieve melkveehouderij in de provincie Utrecht’](#): Voor drie melkveebedrijven in Utrecht is in dit rapport doorgerekend wat de economische effecten zijn van een natuurinclusieve strategie. Deze studie is in opdracht van Duurzame Landbouw met Natuur opgesteld door Wageningen University & Research.
- [‘Kansen in kaart gebracht’](#) is een verslag van de uitkomsten van een onderzoek naar kansrijke verdienmodellen voor duurzame landbouw met natuur in de provincie Utrecht. Het rapport geeft handvatten aan agrariërs om aan de slag te gaan met duurzame verdienmodellen én biedt andere partijen handvatten om deze verdienmodellen (mede) tot een succes te maken.

Deze rapporten zijn, naast onderstaande factsheets (ook over pacht) te vinden op <https://www.nmu.nl/project/duurzame-landbouw-met-natuur/>.

Agroforestry

Landbouw op Veen

Financieringsvormen

Gemeenschappelijk
landbouwbeleid

Korte Ketten

Pacht

Verbredingsactiviteiten

Water

Bijlage 4

Tijdslijn werkgroep Natuurondernemers

2022-2024 Diverse overleggen met de stuurgroep van Duurzame landbouw met natuur, inclusief de netwerk bijeenkomsten en overleggen met de provincie, inclusief Akkoord van Utrecht

2022-2024 13 vergaderingen met de werkgroep natuurondernemers

2023

7 feb LTO Noord PO overleg Utrecht, presentatie gehouden over de werkgroep
8 feb LTO Noord PO overleg Zuid Holland, presentatie gehouden over de werkgroep
13 april Overleg met de natuurondernemers op Texel
11 mei Overleg met provincie Utrecht over hun natuurbeheerplan
8 juni Afstudeeropdracht HAS Den Bosch over TBO – boer – overheid
6 juli Excursie naar Noord Brabant, Brabant ontwikkelfonds natuur
13 juli Gesprek met Hank Bartelink van Landschappen.NL
11 sept Gesprek met Judith Snepvanger van IJssellandschap
21 sept Gesprek met de CLM oprichter van natuurboer Bart Edel
17 okt Overleg met de LTO Noord medewerkers pachtzaken
2 + 12 + 23 okt Overleg met de waterschappen HDSR, AGV en Rivierenland
8 nov Presentatie bijgewoond van NBC Krimpenerwaard
9 nov Presentatie gehouden bij LTO Noord afdeling Vechtdal in Overijssel
14 nov Gesprek met Ivo Brautinchem van Landschap Erfgoed Utrecht

2024

5 januari Interview in Nieuwe oogst aankondiging enquête
1 maart Interview in Nieuwe oogst over de uitslag van de enquête
2 april Interview in Agraaf over de uitslag van de enquête

Bijlage 5 Krantenknipsels

Nieuwe Oogst 5 januari

BELANGENBEHARTIGING NATUURONDERNEMERS

Pachtcontract zet boeren klem

SACHA WUNDERINK

'Gewurgd' door het pachtcontract. Het klinkt hard, maar Gerda Kool kan wel voorbeelden opnoemen waar het realiteit is. Als bestuurder in LTO Noord regio West zet zij zich met de werkgroep Natuurondernemers in om hier paal en perk aan te stellen.

De pachtcontracten moeten een langere looptijd krijgen, beheervergoedingen moeten naar de agrariër en het GLB-geld moet op het boerenlijf blijven. Het zijn enkele punten waarop de werkgroep zich focust. Geld is een ding, maar er speelt meer.

Als Gerda Kool naar haar eigen financiële huishouden kijkt, weet ze zeker dat pachtcontracten met de terreinbeheerende natuurorganisatie veel boeren klem zetten. 'Ze kunnen meer voor de natuur doen als er niet zo veel pacht betaald hoefde te worden.'

Want de gaten in de begroting van de terreinbeheerende organisaties (TBO's) worden volgens de melkveehouder gevuld met geld van de boeren. 'Die zijn het kind van de rekening.'

Hoe dat in zijn werk gaat? Kool legt het uit. 'De natuurorganisaties krijgen geld van de overheid. Maar niet genoeg om de gestelde doelen te halen. Dat tekort halen ze bij de boeren weg. Door de GLB-gelden, die boeren kunnen aanvragen voor natuurgronden waarop agrarische activiteiten mogelijk zijn, bij de pacht op te zetten. En de organisaties krijgen het beheergeld, terwijl de boer het werk doet en feitelijk het beheer uitvoert.'

KORTLOPENDE CONTRACTEN

Maar dat is nog niet alles. De werkgroep gaat in verweer tegen de kortlopende pachtcontracten en de telkens veranderende voorwaarden en natuurdoeltypes van de stukken grond. Voor een boer een onmogelijke situatie om vooruit te denken, om met de toekomst bezig te zijn. De looptijd van een pachtovereenkomst is doorgaans hooguit drie jaar. De werkgroep ziet dit graag omgezet worden naar bijvoorbeeld minimaal 25 jaar.

Inspraak is ook een heikel punt. 'Natuurdoeltypes worden bepaald door een ecooloog op het provinciehuis. Je volgt de regels die zij bedenken. Eigen kundigheid mag je niet inbrengen', zegt Kool.

Of al die aan boeren opgelegde regeltjes en beperkingen hun uitwerking hebben, blijft voor de agrariër ongewis. 'Welke plantjes zijn

Als het om pachtcontracten gaat, is er een 'ongelijkwaardig speelveld' stelt Gerda Kool.

Foto: Marnix Schmidt

'Ecoloog op het provinciehuis bepaalt natuurdoeltypes; eigen kundigheid kun je niet inbrengen'

er, welke diertjes? Wat wordt gemonitord, wat zijn de resultaten? We krijgen niks teruggekoppeld. Terwijl je dat juist samen zou moeten doen, om samen een doel te hebben.'

Niet verwonderlijk dat veel boeren ontvre-

den zijn over hun verpachter. In het Vechtdal werd een enquête gehouden waarbij gevraagd werd hoe gewaardeerd de boeren zich voelen door hun verpachter. De score kwam niet boven een vijf uit.

De enquête is nu opgetuigd voor heel LTO Noord en kan via de website worden ingevuld. Met het doel inzicht te krijgen hoe de contracten zijn opgesteld, waar boeren tegenaan lopen, hoe tevreden ze zijn en hoe gewaardeerd ze zich voelen door de verpachter.

De werkgroep zat al aan tafel bij het regio-bestuur van Oost en streeft ernaar om in elke provincie het gesprek aan te gaan. 'Het is belangrijk dat de relaties met de TBO's verbeteren. Er is zo veel wantrouwen. Daardoor komen de gebiedsprocessen ook niet op gang. Er is nog een hele strijd te winnen.'

► bit.ly/natuurboeren

COL
Vo
ga

VOOF
kort
merl
Teg
besl
mee
stop
sna
rec
ven
voc
var
ver

ee
en
du
bi
m
is
in
b
b
c
t

ENQUÊTE BOEREN NIET TEVREDEN

Verpachters scoren onvoldoende

SACHA WUNDERINK

Een onvoldoende. Of nog wat nauwkeuriger: een 4,95. Dat is wat terreinbeherende organisaties (TBO's) als verpachter van natuurground scoren bij boeren. Dit cijfer rolt uit een enquête onder agrariërs. Terugkoppeling, tevredenheid en waardering waren enkele onderdelen die werden getoetst.

Het cijfer is niet gebaseerd op slechts enkele ingevulde vragenlijsten. Ruim 150 boeren begonnen aan de enquête en dat leverde 90 bruikbare exemplaren op. 'Boven verwachting', stelt Gerda Kool, bestuurder in LTO Noord regio West en voorzitter van de werkgroep Natuurondernemers.

De enquête werd landelijk onder de aandacht gebracht via nieuwsbrieven, appgroepen van de verschillende vakgroepen en de website. De Brabantse respons was opvallend hoog, met 24 ingevulde vragenlijsten. Vanuit Gelderland waren het er 12 en Noord- en Zuid-Holland waren respectievelijk goed voor 11 en 9 bruikbare enquêtes. Utrecht had 10 respondenten, Overijssel 7, Friesland 8, Limburg 4, Drenthe 3 en Flevoland 2. Vanuit Groningen en Zeeland waren er geen volledige reacties.

BEMESTING EN BEWEIDING

In de kleine dertig vragen werd onder meer geïnformeerd naar hoeveel hectare natuurgrond wordt gepacht – gemiddeld 17 hectare – en de prijs die wordt betaald – gemiddeld 280 euro per hectare. Een bedrag dat 49 van de 90 boeren te hoog vindt. Ook werd gevraagd of er mag worden bemest en beweid en of dit voldoende is voor de bedrijfsvoering. Van de invullers vonden 46 het te krap, 38 precies goed en 11 antwoordden met 'ruim voldoende'.

De werkgroep gaf eerder al te kennen dat boeren te maken hebben met veel regeltjes voor het beheer, maar eigenlijk amper terughoren of daarmee ook de natuurdoelen worden gehaald. De enquête heeft deze stelling bevestigd. Slechts 7 respondenten zeggen een terugkoppeling te krijgen. Bij 59 boeren is dat niet het geval en 20 vinkten 'soms' aan.

Niet gek dat 38 boeren dan ook niet wisten of ze de doelen hebben gehaald. Toch zeggen ook 33 dat wel te hebben gedaan. Maar of dat door de verpachter ook wordt gewaardeerd? De boeren die de doelen behaalden, gaven gemiddeld een 5,7 voor de waardering die zij ontvingen. Dat cijfer viel overall zelfs nog lager uit, met een naar boven afgeronde 5. En ze

De respons op de enquête over erfpacht was volgens Gerda Kool boven verwachting.

Foto: Mamix Schmidt

'De relatie tussen pachter en verpachter moet verbeteren, daar is nog wel werk aan de winkel'

gaven maar een 4,8 bij de vraag of ze de verpachter aan een ander zouden aanbevelen.

'De relatie tussen pachter en verpachter moet verbeteren. Daar is nog werk aan de winkel', concludeert Kool. 'Als daar geen aan-

dacht voor is, kunnen problemen ontstaan met de gebiedsprocessen.'

Verder wil de werkgroep inzetten op langlopende pachtcontracten, zodat boeren vooruit kunnen kijken, plannen kunnen maken en zelf de beheervergoeding ontvangen, in plaats van de TBO. 'Opvallend was dat 75 van de 154 boeren die deze vraag invulden al langer dan achttien jaar pachter zijn, maar wel met kortlopende contracten.'

Bij de vaststelling van zo'n contract zou het volgens Kool ook anders kunnen dan nu vaak het geval is. 'Er wordt zelden gesproken over het gezamenlijk te halen doel. Er staat vooral: dit zijn de regeltjes en dit moet je betalen.'

De resultaten worden besproken tijdens een webinar voor LTO Noord-leden op 14 maart van 20 tot 21 uur. Opgeven kan via de website bit.ly/pachtresultaten.

'Natuurgrond pachten onhoudbaar systeem'

Natuurgrond pachten van een terreinbeherende organisatie (TBO) kan voor boeren een mooie aanvulling zijn op de bedrijfsvoering. Toch blijken er flink wat knelpunten te zijn bij het pachten van TBO's. De werkgroep Natuurondernemers van LTO Noord brengt deze knelpunten in beeld, zoals korte pachtcontracten en onduidelijkheid over natuurdoelen. Ook probeert de werkgroep die te agenderen.

Het in beeld brengen van knelpunten heeft de werkgroep Natuurondernemers onlangs gedaan via een enquête, ingevuld door 90 boeren die pachten van TBO's. Verreweg de meeste respondenten kwamen uit Noord-Brabant (24).

- Ook Gelderland (12), Noord-Holland (11) en Utrecht (10) waren goed vertegenwoordigd. Overige respondenten kwamen uit Friesland, Overijssel, Limburg, Drenthe en Flevoland.

Geliberaliseerd pachtcontract

- 71 respondenten gaven in de enquête aan dat ze een pachter zijn met een geliberaliseerd (maximaal zes jaar) pachtcontract. Gerda Kool, voorzitter van de werkgroep Natuuronderne-

mers, vindt dat opvallend. „De boeren geven aan veel te maken te hebben met korte contracten. Terwijl wij ook zien dat boeren bepaalde stukken langjarig in beheer hebben. Bijna 50 respondenten pachten al langer dan 18 jaar van een TBO.”

Ondanks dat boeren trouw natuur beheren voor TBO's, komen deze niet over de brug met langjarige zekerheid, waar boeren juist wel behoefte aan hebben.

Ook klagen boeren over het steeds wisselen van beheerders en contactpersonen. Zo schreef een respondent: „Het is net een duiventil, steeds weer iemand anders.” Ook het gebrek aan communicatie over veranderingen is een heikel punt voor boeren. Zo gaven meerdere boeren aan dat ze zonder persoonlijk overleg de pacht

kwijt waren en zich opnieuw moest inschrijven via pachtgronden.nu.

Terugkoppeling natuurresultaten

Bij natuurgronden hoort ook altijd een natuurdoeltype. Helaas is bij de gene die de natuurgrond gaat beheren niet altijd het natuurdoeltype bekend. Nico Verduin, lid van de werkgroep Natuurondernemers, uit zijn zorg hierover uit eigen ervaring. „Mijn vrouw en ik hebben een melkschapenbedrijf en we hebben ook natuurgronden in beheer. Ik heb best vaak gevraagd om terugkoppeling van natuurresultaten of om met een ecoloog door het gebied te lopen. Maar tot op heden is dat nooit gebeurd.” De reacties vanuit de enquête onderbouwen de zorg van Verduin. De

meesten zijn wel bekend met het natuurdoeltype voor de natuurgrond. Maar het grootste deel van de respondenten (59) ontvangt geen resultaten van uitgevoerde monitoring. Zo'n 20 respondenten geven aan dat als ze er naar vragen, ze soms wel de resultaten van monitoring ontvangen. Op de vraag of het natuurdoeltype gehaald wordt, antwoorden de meeste respondenten (38) het niet te weten.

Sterk wisselende pacht prijs

De gemiddelde pacht prijs per hectare natuurgrond is, op basis van de antwoorden, zo'n 300 euro per jaar. De spreiding is echter groot: van minimaal 100 euro in Brabant, Noord-Holland en Limburg tot een uitschieter van 842 euro in Utrecht. Ook per provincie kan de spreiding oplopen tot wel 500 euro.

De meesten zeggen zelf de GLB-gelden te mogen aanvragen voor deze gronden en die ook te mogen houden. 11 boeren zeggen dat ze de GLB-gelden wel zelf aanvragen, maar dat de opbrengsten verrekend worden met de pacht prijs. Ook ziet Kool dat de beheervergoedingen veelal bij de TBO's terecht komen. Het huidige systeem van natuurgrond pachten en beheren vindt hij dan ook niet houdbaar.

Tekst: Sandra Wilgenhof
Beeld: Ellen Meinen, Kadaster

Wilt u reageren?
redactie@agrio.nl
of tel. 0314 - 62 64 38